

Голові разової спеціалізованої ради ДФ
20.051.111
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу Львовичу ФРІСУ

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора КОЗИЧА Ігоря Васильовича
на дисертацію ПУЛИКА Василя Михайловича
«Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в
діяльність судових органів»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Незалежність судової влади є основоположним принципом правової держави та необхідною умовою справедливого правосуддя. Будь-які спроби втручання в діяльність судів підривають довіру до судової системи та становлять загрозу верховенству права. В умовах розвитку демократичного суспільства особливо важливим є забезпечення ефективного захисту судової влади від незаконного впливу.

Трансформація форм і методів втручання в судову діяльність вимагає постійного оновлення та вдосконалення механізмів кримінально-правового захисту. З розвитком інформаційних технологій з'являються нові способи тиску на суддів через соціальні мережі, ЗМІ та інші канали комунікації. Відповідно, виникає потреба в науковому осмисленні цих викликів та розробці адекватних правових інструментів протидії.

Важливим аспектом є необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами незалежності судової влади. Наукові дослідження дозволяють вивчити кращі світові практики та адаптувати їх до українських реалій, враховуючи специфіку правової системи та суспільно-політичного контексту.

Особливої ваги набуває дослідження ефективності існуючих кримінально-правових норм щодо відповідальності за втручання в діяльність судових органів. Це включає аналіз правозастосовної практики, виявлення прогалин у законодавстві та розробку пропозицій щодо його вдосконалення. Важливо також досліджувати питання взаємодії судової влади з іншими гілками влади та громадянським суспільством для забезпечення балансу між незалежністю суддів та їх підзвітністю суспільству. Це допоможе розробити механізми, які захищатимуть суддів від неправомірного впливу, але не створюватимуть надмірних обмежень для конструктивної критики та громадського контролю.

Отож, наукові дослідження кримінально-правової політики у сфері захисту судової влади від втручання мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку правової системи України та забезпечення справедливого правосуддя. Вони допомагають адаптувати правові механізми до сучасних викликів та розробляти ефективні інструменти захисту незалежності судової влади.

Перелічені та інші обставини указують на підвищену **актуальність** проблематики, яку дослідив автор.

Ознайомлення із дисертацією, публікаціями за темою дослідження дає підстави констатувати, що автором проведений на належному методологічному рівні великий обсяг наукової роботи. Загалом можна стверджувати, що представлена праця є теоретично й практично значущою для науки кримінального права, а її автор виконав дослідницькі задачі й досяг поставленої мети.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 5 від 01.06.2021 р.). Дисертаційна робота виконана на кафедрі політики в сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені

Василя Стефаніка та в межах теми науково-дослідних робіт «Політика Української держави у сфері боротьби зі злочинністю».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Об'єкт та предмет представленого дослідження визначений коректно. Наукова праця базується на системному підході до проблем, що постали в процесі наукового пошуку, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Методологічна база дисертації цілком відповідає вимогам сучасної науки кримінального права у вказаному аспекті. Для отримання кінцевого наукового результату автор обрав вірну методику дослідження, продемонстрував правильне застосування загального-наукового та спеціального інструментарію для вирішення поставлених дослідницьких задач

Дисертація містить чимало наукових задач, зумовлених необхідністю розробки дефініцій чи встановлення ознак окремих понять. У цілому автор впорався із цією достатньо складною задачею. Це свідчить про його наукову зрілість, орієнтування у множинності понятійно-категоріального апарату науки кримінального права, здатність до наукового аналізу й можливість виділяти значущу інформацію у межах предмета дослідження.

При написанні дисертації здобувач дослідив значну кількість спеціалізованої наукової літератури (усього 301 джерело). Також дослідник проаналізував чинне законодавство, а також нормативно-правові акти, якими вносилися зміни до законодавства, позиції, які пропонуються у проєкті нового Кримінального Кодексу України щодо досліджуваних діянь. У підсумку автор зміг вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає в тому, що у дисертації знайшли своє формулювання та узагальнення теоретико-прикладні висновки щодо підстав регламентації кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України), характеристики елементів складу кримінального

правопорушення, вироблення правил кваліфікації та рекомендацій щодо подолання ситуацій кримінально-правової конкуренції.

До важливих елементів, що яскраво характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести наступні результати: доведена можливість втручання в діяльність судових органів шляхом бездіяльності зацікавленого суб'єкта, виходячи із: приписів регуляторного законодавства (ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів»), аналізу практики оцінки ВРП випадків втручання в діяльність суддів, зарубіжного досвіду кримінально-правової регламентації заборони перешкоджання процесу відправлення правосуддя; з врахуванням важливості кримінально-правової охорони та потреб диференціації кримінальної відповідальності, обґрунтовано доцільність законодавчої регламентації у межах ст. 376 КК України кримінальної відповідальності за самостійний злочин – вплив на суддю міжнародного суду, учасником якого є Україна; удосконалено знання про родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя, під яким запропоновано розуміти суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права, а також забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції. Обґрунтовано доцільність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, з формулюванням на «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення»; набули подальшого розвитку доводи у частині заперечення доцільності відкритого переліку способів виконання об'єктивної сторони у ст. 376 України, зважаючи на: небезпеку переобтяження законодавчої конструкції та появу труднощів у правозастосуванні при закріпленні навіть лише основних із них; потребу в регулярному перегляді норми та, відповідно, реалізації вартісної і довготривалої процедури змін та доповнень.

Теоретичне та практичне значення дисертації, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати мають перспективу використання у законотворчому процесі та у правозастосуванні; результати дослідження

можуть використовуватися в освітньому процесі при викладанні освітніх компонентів кримінально-правового спрямування.

Характеристика основних положень роботи. Слід відзначити продуману структуру дисертації, її методологічну основу, вірно й логічно побудований дослідницький процес. Перелічені компоненти зумовлені передусім структурою наукового пізнання складної проблематики. У науковій праці вміло і послідовно вивчено окремі дослідницькі питання. Вони стосуються поняття та критеріїв визначення ефективності покарань, проблем реалізації окремих видів покарань та їх ефективності в умовах сьогодення тощо.

У **Розділі 1** досліджено історичні, теоретичні та міжнародно-правові аспекти кримінально-правової охорони діяльності судових органів від незаконного втручання. Автор аналізує різні підходи до періодизації розвитку кримінального законодавства України, починаючи від часів Київської Русі до сучасності. Особлива увага приділяється еволюції норм про відповідальність за втручання в діяльність судових органів у різних історичних правових пам'ятках.

Значну увагу приділено дослідженню підстав і принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів. Автор розглядає такі аспекти як суспільна небезпека діяння, його поширеність та динаміка, міжнародно-правові зобов'язання України, наявність ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони, рівень суспільної правосвідомості.

У розділі також проаналізовано міжнародно-правові стандарти незалежності судової влади, закріплені в універсальних та регіональних міжнародних документах. Автор досліджує зарубіжний досвід кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій, зокрема законодавство США, Канади, європейських країн та держав пострадянського простору.

У **Розділі 2** досліджено об'єктивні та суб'єктивні елементи складу кримінального правопорушення «Втручання в діяльність судових органів» (ст. 376 КК України). В рамках об'єктивних елементів автор аналізує об'єкт злочину через призму різних концепцій, зупиняючись на розумінні об'єкта як

суспільних відносин, що виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади. Наведено додаткові аргументи на користь виокремлення присяжного як спеціального різновиду потерпілого за ст. 376 КК України; а також судді міжнародного суду, учасником якого є Україна.

При аналізі об'єктивної сторони особлива увага приділяється формам втручання в діяльність судових органів, які можуть проявлятися як через активні дії, так і через бездіяльність. Автор детально розглядає різні способи втручання: прохання, вимоги, погрози, підкуп, критику в ЗМІ, пікетування тощо.

Щодо суб'єктивних елементів, автор аналізує суб'єкта злочину, обґрунтовуючи доцільність встановлення кримінальної відповідальності з 16 років та особливості спеціального суб'єкта при вчиненні злочину службовою особою.

У частині суб'єктивної сторони досліджується форма вини (прямий умисел), мотиви вчинення злочину та особлива увага приділяється меті - перешкодити виконанню суддею службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення.

Автор формулює власні пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової норми про відповідальність за втручання в діяльність судових органів..

У **Розділі 3** досліджено кваліфікований склад та проблемні аспекти кримінально-правової оцінки втручання в діяльність судових органів за законодавством України. Автор аналізує кваліфікуючі ознаки злочину за ч. 2 ст. 376 КК України, зокрема перешкоджання запобіганню кримінального правопорушення чи затриманню особи та вчинення правопорушення з використанням службового становища. Значну увагу приділено дискусії щодо доцільності збереження в законі кваліфікуючої ознаки щодо перешкоджання запобіганню злочину, враховуючи специфіку судової діяльності.

Ключовою проблемою, яку розглядає автор, є співвідношення ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів) зі статтями 377-379 КК

України, що встановлюють відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, знищення його майна та посягання на життя. Детально проаналізовано два основні підходи до кваліфікації таких діянь: як сукупності злочинів або як конкуренції загальної та спеціальних норм.

На основі аналізу наукових позицій та судової практики автор пропонує алгоритм кримінально-правової оцінки таких ситуацій. Зокрема, обґрунтовується, що кваліфікація має здійснюватися або виключно за спеціальними нормами (ст. 377-379), якщо дії охоплюються єдиним умислом, або за сукупністю злочинів у випадках реальної сукупності (різні потерпілі, значний проміжок часу між діяннями, різна мета).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у 13 наукових публікаціях, з яких: 5 наукових статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях та дві наукові статті, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях відображені усі розділи дисертації. Окрім цього, її результати достатньо апробовані. Основні положення й висновки праці обговорювалися на декількох науково-практичних конференціях, серед яких «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, грудень 2022 р.); «Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової» (м. Запоріжжя, березень 2022 р.); «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022 і 2023 рр.); «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, вересень 2023 р.); «Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти» (м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р.).

Попри загальне **позитивне** враження від авторських ідей та розкриття основних питань представленою дослідження В.М.ПУЛИКА, воно природно не позбавлене певних *неточностей, спірних або дискусійних аспектів, які потребують додаткового обґрунтування і пояснення.*

1. Розділ 1 дослідження автор поіменував як «Загальнотеоретичні підвалини кримінально-правової політики охорони діяльності судових органів». У розділі автор дійсно торкається розгляду таких джерел кримінально-правової політики як історичний досвід та досвід окремих держав, розглядає обумовленість та підстави криміналізації досліджуваного діяння. Однак, виходячи з того, що кримінально-правова політика виступає, в першу чергу, діяльністю відповідних органів, дослідження її сфер вимагає дещо іншого спрямування, аніж дослідження, пов'язані з кримінально-правовою характеристикою відповідного діяння. Мова йде про такі складові будь-якої сфери кримінально-правової політики, як її суб'єкти, джерела, рівні, методи і т.п. Деякі з цих елементів кримінально-правової політики охорони діяльності судових органів залишилися поза пильною увагою здобувача.

2. Досліджуючи історичний досвід, автор пропонує розглядати його крізь призму відповідальності за протиправні спроби **корекції** (виділено мною – І.К.) здійснення правосуддя. Враховуючи, що цей термін вживається тільки в назві підрозділу, без подальшого розкриття його змісту, абсолютно незрозумілим є його значення. Тлумачний словник української мови під «корекцією» розуміє виправлення чого-небудь, водночас «виправляти» вживається зі змістом «усунення хиби, вади, помилки, робити правильним, таким, який відповідає певним вимогам». Тобто корекція, маючи під цим абсолютно позитивне спрямування, це – діяльність з виправлення, усунення вад, помилок, приведення до вимог тощо. Назва підрозділу «Відповідальність за протиправні спроби усунення вад (помилки) здійснення правосуддя...» виглядає по крайній мірі дивно. Хотілося б додаткових пояснень щодо змістового наповнення терміну «корекція» в контексті досліджуваних явищ.

3. Автор пропонує свою редакцію статті 376, в якій ч. 3 сформульована як:

Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб,...

Однак, сучасні наукові дослідження рекомендують утримуватися від формулювання «істотна шкода» у якості кваліфікуючої ознаки. Виходячи зі змісту ч.2 ст.11 всі діяння Особливої частини заподіюють або можуть заподіювати істотну шкоду, інакше вони можуть бути визнані малозначним діянням. Істотна шкода взагалі виступає нижньою планкою криміналізації будь-якого діяння. Тому використання такої кваліфікуючої ознаки видається не виправданим.

4. Хотілося б також акумулювання у висновках роботи тих досягнень, які висвітлюються автором на її сторінках. Приміром, щодо історичного досвіду, з висновків не зовсім зрозуміло, чи характеризується розвиток відповідальності за досліджуване діяння дотриманням принципу наступності, чи була кримінально-правова політика еволюційною чи революційною тощо. Або дослідження закордонного досвіду – структуровано і логічно розкриті в тексті, однак не відображені у відповідному пункті висновків чіткими позитивними моментами, які можуть бути використані вітчизняним законодавцем чи негативними, від застосування яких варто утриматися.

Висловлені зауваги, що відображають власну позицію рецензента стосовно досліджуваних явищ і процесів, не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження В. М. ПУЛИКА.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Порухень академічної доброчесності у ній не виявлено.

Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 – Право.

Дисертація «Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – ПУЛИК Василь Михайлович за результатами позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри політики
в сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
навчально-наукового юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор КОЗИЧ